

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

УДК 221.7:316.75(510)

doi: 10.20998/2227-6890.2024.1.01

А.Г. БЕЗРОДНИЙ

РОЛЬ КОНФУЦІАНСТВА В ІДЕОЛОГІЧНІЙ ДОКТРИНІ СУЧАСНОГО КИТАЮ

У статті здійснено спробу розглянути складну і часом суперечливу систему взаємодії, яка панує в сучасному Китаї між марксистською ідеологією та історично пріоритетною для цієї держави конфуціанською світоглядною системою. Представлені основні положення вчення Конфуція: традиціоналізм, внутрішня система морально-етичних цінностей і навіть сувора ієрархічна система соціальних взаємодій. Протягом XX та першої чверті XXI століття конфуціанство та марксизм пройшли складну, а подекуди і трагічну систему взаємин. Період «культурної революції» можна трактувати як часи протистояння двох ідеологічних доктрин від повної заборони Конфуція в період гострої соціально-політичної реформації («рух за нову культуру» та «культурна революція») до відносно нейтрального ставлення у проміжний історичний період. Сучасний етап розвитку ідеологічної моделі китайського суспільства можна охарактеризувати як творчий симбіоз між марксизмом і конфуціанством.

Ключові слова: конфуціанство, марксизм, Китай, «нова культура», «культурна революція», ідеологія.

A.G. BEZRODNIY

THE ROLE OF CONFUCIANISM IN THE IDEOLOGICAL DOCTRINE OF MODERN CHINA

The article attempts to consider the complex and sometimes contradictory system of interaction that prevails in modern China between the Marxist ideology and the Confucian worldview, which is historically a priority for this state. The main tenets of Confucius' teachings are presented: traditionalism, an internal system of moral and ethical values, and even a strict hierarchical system of social interactions. During the 20th and the first quarter of the 21st century, Confucianism and Marxism went through a complex and sometimes tragic system of relations. From the complete prohibition of Confucius during the period of acute socio-political reformation ("Movement for a new culture" and the "cultural revolution") to a relatively neutral attitude in the intermediate historical period. The current stage of development of the ideological model of Chinese society can be characterized as a creative symbiosis between Marxism and Confucianism.

Key words: confucianism, marxism, China, "new culture", "cultural revolution", ideology.

Постановка проблеми. Стрімке економічне та соціально-політичне зростання Китаю, приковує погляди всього людства. У нашій статті ми спробуємо розглянути ідеологічну та світоглядну основу такого значного прогресу в розвитку китайського суспільства. Чи економічна модель є драйвером модернізації китайського суспільства? Цілком імовірно, що прогресивна модернізація Китаю безпосередньо пов'язана з ідеологічною доктриною. Незаперечний той факт, що пріоритетну роль у побудові соціальної моделі китайської держави грає марксистська ідеологічна конструкція. З подальшою її модернізацією на сучасному соціально-історичному етапі розвитку суспільних відносин, а також надання їй своєї «китайської специфіки». Однак ми свідомо «залишимо осторонь»

міркування про ідеологічну підставу марксизму, а детальніше сконцентруємося на ще одному «наріжному камені» соціального життя Китаю – конфуціанстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки в нашій статті ми аналізуємо роль і місце конфуціанства в ідеологічній доктрині Китаю, нам не unikнути згадки про марксизм, що є панівною світоглядною системою на даний час. У нашому науковому співтоваристві (з цілком об'єктивних причин) останнім часом інтерес до цієї проблематики значно згас. Зазначимо, що у нашій роботі ми більший акцент робимо на ролі конфуціанства у соціально-політичному житті сучасної КНР. Тому за результатами літературного огляду, ми більше сконцентруємося на розробці проблеми конфуціанства.

Серед вітчизняних дослідників зауважимо наступних: Д. Кондратенко, М. Тимченко, В. Хавроненко, О. Шуліка [1-4].

Щодо найцікавіших англомовних учених, то особливу увагу звернемо на роботи таких авторів: Guo, Y., Liang, T., Youming, L., Yuedi, L., Xiaodong, Z., Weiming, T. [5-12].

Мета статті. У нашій статті ми спробуємо розглянути складну і часом суперечливу систему взаємодії, яка панує в сучасному Китаї між марксистською ідеологією та історично пріоритетною для цієї держави конфуціанською світоглядною системою. Свій огляд ми розпочнемо з історичного періоду 1912 – 1920 років, який отримав назву «Рух за нову культуру». Зазначимо, що під «сучасним Китаєм» ми розумітимемо період після Другої світової війни, коли в результаті приходу до влади КПК та Мао Цзедуна марксизм став домінуючою ідеологічною доктриною.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж ми перейдемо до розгляду механізму взаємодії конфуціанства та марксизму, зупинимся на основних рисах та принципах вчення Конфуція. Серед основних з них можна виділити такі положення:

1) людяність чи гуманність. Це «наріжний камінь» всього вчення. «Людина» – це те, яким має бути кожен із нас. Зі сформованою системою моральних, етичних цінностей та системою міжособистісних орієнтирів;

2) добродесність;

3) ритуал (обряд). Під ритуалом прийнято розуміти комплекс дій та вчинків за умов соціальної взаємодії. Як чинити в цій ситуації. Правила ритуалу впливають із відповідного місця у соціальній ієрархії (батько – син, старший – молодший; начальник – підлеглий тощо);

4) «шляхетна людина» – людина, яка дотримується всіх норм і правил ритуалу;

5) соціальна структура держави за схемою своєї взаємодії має нагадувати систему підпорядкування в сім'ї (старший – молодший, чоловік – дружина тощо).

Інакше кажучи, у вченні Конфуція можна назвати наступні основні положення: традиціоналізм, внутрішню систему моральних і етичних цінностей, і навіть сувору ієрархічно підпорядковану систему соціальних взаємодій.

Початок ХХ століття для Китаю ознаменувався зростанням національно-визвольного руху. Особливо під впливом революційних подій на території колишнього СНД і соціальних потрясінь на Європейському континенті.

У цей період сформувався так званий «Рух за нову культуру», який у результаті революційних подій у Пекіні заклав підставу для формування такого суспільно-політичного спрямування, як «Рух 4 травня».

Основні ідеологічні мотиви «Руху за нову культуру» можна представити у вигляді таких положень:

1) демократичні (як загальнолюдські) цінності;

2) свобода та рівноправність (відмова від класичної патріархальної моделі сімейного устрою, а, як наслідок, рівноправність жінок);

3) відмова від архаїчних цінностей та ідеалів. Переорієнтація та відмова від «історичного коріння (ланцюгів, кайданів)» на користь «спрямованості в майбутнє». Не має значення, що було раніше. Набагато важливіше, що буде «завтра»;

4) кардинальний перегляд та ревізія конфуціанських текстів. Була навіть сформована школа, що отримала назву «Школа давнини та сумнівів» (своєрідний аналог «ново тимчасового» – «у всьому слід сумніватися»). Особливо у канонічних текстах Конфуція.

З останнього положення логічно випливає позначення основного ворога течії – конфуціанства.

Що являла собою «нова культура»? Вочевидь, щось відмінне від «старої». Старою ж була культура, що базувалася на ідеалах конфуціанства. На тлі соціальних потрясінь у Європі китайські інтелектуали висловили припущення, що «старе» конфуціанство «перешкоджає» ухваленню нових соціальних ідей (лібералізм, відкритість ринку, входження до світової системи державних відносин тощо).

Новий етап непростих взаємин конфуціанства і марксизму розпочався у період «культурної революції» (приблизний період 1966 – 1976 роки). Особливо яскраво подібне протистояння виявилось у справі «Лінь Бяо та Конфуція».

Маршал Лінь Бяо посадив значну посаду в китайській партійній ієрархії. Він неофіційно носив звання «першого наслідника» Мао Цзедуна і входив до його вірних соратників. Проте внаслідок внутрішньополітичної боротьби та інтриг. Проти нього було розв'язано цькування в період «культурної революції». Він був звинувачений у «ідолопоклонстві» перед Конфуцієм. Під час обшуку у його будинку знайшли велику кількість текстів конфуціанського характеру.

Період «культурної революції» можна трактувати як часи протистояння двох ідеологічних доктрин. Перша – це конфуціанство, відображена у канонічних текстах Вчителя та її послідовників. Друга – «Червона книжка» або «цитатник Мао Цзедуна». Останню «рекомендувалося» носити безпосередньо із собою. І зв'язати з нею всі свої думки та вчинки. Мабуть, через це «залучення» до конфуціанського першоджерела безжалюбно каралося.

Умовні ідеологічні послаблення щодо конфуціанства розпочалися у Китайській народній республіці з приходом до влади Ден Сяопіна (1979), який проголосив політику відкритості держави і взяв курс на зближення та економічну співпрацю з усім світом.

Раніше багато в чому ідеологічно закрита соціальна система КНР зіткнулася із широким спектром світоглядних конструкцій, «вдихнула повітря свободи». Цей різкий перехід від «соціального затиску» (період «культурної революції») до відкритості та толерантності багато до чого. Став, на наш погляд, культурним та

ідеологічним шоком. Саме цей період відбувається своєрідний ренесанс конфуціанства.

Політичне керівництво Китаю, мабуть, прозорливо відчуло необхідність «ідеологічної модернізації» в нових суспільно-історичних умовах. Творче переосмислення марксизму з наступним гармонійним поєднанням його з вченням Конфуція дозволило створити синергетичну гармонію обох ідеологічних доктрин.

Конфуціанство дозволило вийти за межі ідеологічного протистояння «марксизм – лібералізм». Пріоритет «громадського» або «індивідуального». Суперечка між двома цими «ізмами» носить, найчастіше, інтелектуальний, філософський характер.

Навпаки, конфуціанство виводить підстави соціального устрою китайського суспільства із глибинних підстав ментальності простого китайця. Людство, добродієність, чинопочитання та усвідомлення свого місця та ролі у соціальній системі. Ці параметри є даною підставою формування особистості громадянина КНР.

Вони не залежать від академічної суперечки про превалювання суспільного чи індивідуального (здебільшого європейців). Якщо ти поділяєш цінності конфуціанства, то ти «індивідуальне вбудоване в ціле (суспільне)».

Твоє індивідуальне (особисте), вбудоване та підпорядковане складному цілому. Ти «шляхетна людина». І твоє «шляхетство» полягає в тому, що ти вбудований у соціальну систему відносин (батько – син, начальник – підлеглий тощо).

Конфуціанство настільки «припало до двору» у період реформації, що 90-ті роки прийнято розглядати, як період «буму на Конфуція». Заборонений за доби «культурної революції» Конфуцій став видаватися багатомільйонними тиражами. Його вчення включили як обов'язкове для системи освіти. Було наказано поповнювати бібліотечні фонди конфуціанською літературою.

В одному з літературних джерел можна зустріти опис такої ситуації. Під час відвідування Ден Сяопіном однієї з провінцій Китаю партійний лідер зайшов до книгарні (сюжет на провінційному телеканалі) та підійшов до полиці, на якій стояли твори Конфуція. Взяв видання Учителя (офіційне звернення до Конфуція). Відкрив його і сказав фразу: «Ось цю книгу я б із задоволенням прочитав». Говорячи сучасною мовою, це прекрасна реклама, а на ті часи це був незаперечний припис.

З ідейної точки зору Конфуція включили до дозволених і «рекомендованих» авторів. Саме з цього періоду починається творчий симбіоз марксизму та конфуціанства.

Висновки. Протягом XX та першої чверті XXI століття конфуціанство та марксизм пройшли складну, а подекуди і трагічну систему взаємин. Від повної заборони Конфуція в період гострої соціально-політичної реформації («рух за нову культуру» та «культурна революція») до відносно

нейтрального ставлення у проміжний історичний період.

Сучасний етап розвитку ідеологічної моделі китайського суспільства можна схарактеризувати як творчий симбіоз між марксизмом і конфуціанством, як активне вбудовування останнього у систему побудови орієнтирів для гармонійного та стабільного зростання сучасного Китаю.

Список джерел інформації

1. Кондратенко Д. (2008). Співвідношення особистого та суспільного в конфуціанській етиці. *Наукові записки*. К.: ІПЕНД ім. І. Ф. Кураса. Вип.40. С. 576-587.
2. Шуліка А.А., Тимченко М.М. (2022). Роль конфуціанства в політичній сфері сучасного Китаю. *Політикус*. Вип. 2. С. 80-85.
3. Хавроненко В.Д. (2020). Конфуціанство як освітня традиція. *Актуальні проблеми сучасної науки та освіти (частина I): матеріали Міжнародної науково-практичної конференції м. Львів, 15-16 квітня 2020 року*. Львів: Львівський науковий форум, С. 50-51.
4. Guo, Y. (2020). Using Xunzi and Mencius to Adapt and Reclaim Modernity: A Reconstruction of Confucianism in the Modern Context. *Journal of Chinese Humanities*. 6 (1): 64-76. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/348164415_Using_Xun_zi_and_Mencius_to_Adapt_and_Reclaim_Modernity_A_Reconstruction_of_Confucianism_in_the_Modern_Context
5. Liang, T. (2018). Integrating Mencius and Xunzi, Innovating on Confucian Teachings. *Religion and Philosophy* edited by Zhao Guangming; Vol. 7: 75–84. Retrieved from https://www.lhp.sdu.edu.cn/_local/6/31/40/341403779C70FE0B E84E996ED6C_7F458F6D_1677E5.pdf
6. Weiming, T. (2017). Implications of the Rise of "Confucian". *East Asia Multiple Modernities*. P. 195–218. Retrieved from <https://tuweiming.net/wp-content/uploads/2019/05/2000-Daedalus-Implications-of-the-Rise-of-Confucian-East-Asia-Tu-Weiming.pdf>
7. Weiming, T. (2019). A perspective on confucian democracy in cultural China. *China, India and Alternative Asian Modernities*. Edited By Sanjay Kumar, Satya P. Mohanty, Archana Kumar, Raj Kumar. P. 81–102. Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9780429260865/china-india-alternative-asian-modernities-sanjay-kumar-satya-mohanty-archana-kumar-raj-kumar?refId=e767cc77-1c10-4b63-a6a5-c1812f7f98c5&context=ubx>
8. Weiming, T. (2020). Mencius, Xunzi, and the third stage of Confucianism. *Journal of Chinese Humanities*; 6 (1): 9-20. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/347324474_Mencius_Xunzi_and_the_Third_Stage_of_Confucianism/fulltext/5fe12c25299bf14088332a6d/Mencius-Xunzi-and-the-Third-Stage-of-Confucianism.pdf
9. Xiaodong, Z. (2020). Editor's Introduction: Reevaluating the Traditional Confucian Division between Mencius and Xunzi. *Journal of Chinese Humanities*; 6: 1–8. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/347324001_Editor's_Introduction_Reevaluating_the_Traditional_Confucian_Division_between_Mencius_and_Xunzi
10. Youming, L. (2019). A Contemporary Public Confucianism: An Outline of Contemporary New Confucianism. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/295258546_Harmony_in_a_Contemporary_New_Confucianism_and_in_Socialism_with_Chinese_Characteristics
11. Youming, L. (2008). *The Foundational Ideas of Contemporary Confucianism*. In Ru Lin Confucian Literati edited

by Pang Pu, Vol. 4. Retrieved from Retrieved from https://www.lhp.sdu.edu.cn/_local/6/31/40/341403779C70FE0B E84E996ED6C_7F458F6D_1677E5.pdf

12. Yuedi, L. (2020). A Theory Integrating Mencius and Xunzi on 'Heaven-Human Nature-Qing-Mind: A New Perspective Inheriting Mencius and Xunzi through 'the Mind Unifying and Governing. *Qing and Human Nature. Wen Shi Zhe*, № 2: 109-12. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/348164199_Integrating_the_Thought_of_Mencius_and_Xunzi_and_the_Problem_of_Mo dernizing_Chinese_Society

References (transliterated)

1. Kondratenko D. (2008). Spivvidnoshennia osobystoho ta suspilnoho v konfutsianskii etytsi. Naukovi zapysky. K. : IPIEND im. I. F. Kurasa. Vyp.40. S. 576-587.

2. Shulika A. A., Tymchenko M.M. (2022). Rol konfutsianstva v politychnii sferi suchasnoho Kytaiu. Politykus. Vyp. 2. S. 80-85.

3. Khavronenko V. D. (2020). Konfutsianstvo yak osvittnia tradytsiia. Aktualni problemy suchasnoi nauky ta osvity (chastyna I): materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii m. Lviv, 15-16 kvitnia 2020 roku. Lviv : Lvivskiyi naukovyi forum, S. 50-51.

4. Guo, Y. (2020). Using Xunzi and Mencius to Adapt and Reclaim Modernity: A Reconstruction of Confucianism in the Modern Context. *Journal of Chinese Humanities*. 6 (1): 64-76. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/348164415_Using_Xun zi_and_Mencius_to_Adapt_and_Reclaim_Modernity_A_Reconst ruction_of_Confucianism_in_the_Modern_Context

5. Liang, T. (2018). Integrating Mencius and Xunzi, Innovating on Confucian Teachings. *Religion and Philosophy* edited by Zhao Guangming; Vol. 7: 75-84. Retrieved from https://www.lhp.sdu.edu.cn/_local/6/31/40/341403779C70FE0B E84E996ED6C_7F458F6D_1677E5.pdf

6. Weiming, T. (2017). Implications of the Rise of "Confucian". *East Asia Multiple Modernities*. P. 195-218. Retrieved from <https://tuweiming.net/wp-content/uploads/2019/05/2000-Daedalus-Implications-of-the-Rise-of-Confucian-East-Asia-Tu-Weiming.pdf>

7. Weiming, T. (2019). A perspective on confucian democracy in cultural China. *China, India and Alternative Asian Modernities*. Edited By Sanjay Kumar, Satya P. Mohanty, Archana Kumar, Raj Kumar. P. 81-102. Retrieved from <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9780429260865/china-india-alternative-asian-modernities-sanjay-kumar-satya-mohanty-archana-kumar-raj-kumar?refId=e767cc77-1c10-4b63-a6a5-c1812f7f98c5&context=ubx>

8. Weiming, T. (2020). Mencius, Xunzi, and the third stage of Confucianism. *Journal of Chinese Humanities*; 6 (1): 9-20. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/347324474_Mencius_X unzi_and_the_Third_Stage_of_Confucianism/fulltext/5fe12c25299bf14088332a6d/Mencius-Xunzi-and-the-Third-Stage-of-Confucianism.pdf

9. Xiaodong, Z. (2020). Editor's Introduction: Reevaluating the Traditional Confucian Division between Mencius and Xunzi. *Journal of Chinese Humanities*; 6: 1-8. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/347324001_Editor's_Int roduction_Reevaluating_the_Traditional_Confucian_Division_be tween_Mencius_and_Xunzi

10. Youming, L. (2019). A Contemporary Public Confucianism: An Outline of Contemporary New Confucianism. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/295258546_Harmony_i n_Contemporary_New_Confucianism_and_in_Socialism_with_C hinese_Characteristics

11. Youming, L. (2008). *The Foundational Ideas of Contemporary Confucianism*. In Ru Lin Confucian Literati edited by Pang Pu, Vol. 4. Retrieved from Retrieved from https://www.lhp.sdu.edu.cn/_local/6/31/40/341403779C70FE0B E84E996ED6C_7F458F6D_1677E5.pdf

12. Yuedi, L. (2020). A Theory Integrating Mencius and Xunzi on 'Heaven-Human Nature-Qing-Mind: A New Perspective Inheriting Mencius and Xunzi through 'the Mind Unifying and Governing. *Qing and Human Nature. Wen Shi Zhe*, № 2: 109-12. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/348164199_Integrating_the_Thought_of_Mencius_and_Xunzi_and_the_Problem_of_Mo dernizing_Chinese_Society

Надійшла (received) 19.05.2024

Відомості про авторів / About the Authors

Безродний Андрій Геннадійович (Bezrodnyiy Andrey) – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, доцент кафедри теорії культури і філософії науки; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1489-9523>